

Priebeh Slovenského národného povstania a oslobodenie Horného Liptova.

Od vypuknutia druhej svetovej vojny obyvatelia Liptova s napätím sledovali priebeh vojnových udalostí na všetkých frontoch. So zatajeným dychom, aj napriek zákazom, počúvali zahraničné správy z Londýna a z Moskvy, len aby sa dozvedeli pravdu o situácii najmä na východnom fronte.

V prvých horúcich júlových dňoch roku 1944 sa Červená armáda približovala ku Karpatom. Tiché noci na viacerých miestach Slovenska, aj v Liptove, boli prerušované monotónnym hučaním motorov lietadiel, ktoré bolo sprevádzané vytím sirén, upozorňujúcich obyvateľstvo na nebezpečenstvo náletu. Tieto varovanie však nikto nebral príliš vážne, lebo bolo verejným tajomstvom, že v noci prilietajúce lietadlá spúšťajú parašutistov, ktorí po nadviazaní spojenia s niektorými zložkami domáceho podzemného odboja mali začať organizovať ozbrojené vystúpenie proti fašizmu. Tí zasvätenjší vedeli presne čo sa deje, ale tí menej zasvätení len tušili, že sa chystá niečo väčšie.

V liptovských horách sa už od jari 1944 organizovali partizánske jednotky a v liptovských obciach sa v tom istom období utvárali tajné revolučné národné výbory, ktoré mali celú odbojovú činnosť vo svojom okolí koordinovať. (Už na jeseň v roku 1943 bolo na Podbansku 7 partizánov.) V Hornom Liptove sa postupne vyselektovali dve väčšie vetvy podzemného hnutia: duchovná zložka pod vedením seniora Ľudovíta Šenšela a komunistická zložka pod vedením Ľudovíta Gereka a Jána Krojera. Tajní pracovníci postupne nadväzovali styky aj s odbojovým hnutím v Slovenskej armáde a v radoch žandárstva, ktoré v Liptove predstavovali kapitán Kučera a okresný veliteľ žandárstva nadporučík Korš. Títo zabezpečovali zhromažďovanie zbraní a munície, ktoré zväžali autá firmy Hynek Mužík do skladov na Podbanskom.

V roku 1943 bol do nových objektov na letisku Mokrad' pri Liptovskom Petre redislokovaný letecký park z Trenčianskych Biskupíc. Veliteľom letiska sa stal brat generála Ferdinanda Čatloša, nadporučík Dušan Čatloš a veliteľom leteckého parku sa stal major Pavel Dragov, ktorého na prelome rokov 1943/1944 vystriedal major Kornel Janček. Zástupcom veliteľa leteckého parku bol stotník Mikuláš Šumichrast a pomocnej letke velil nadporučík Ján Dulla. Príslušníci leteckého parku ihneď po svojom príchode nadviazali spojenie s miestnymi orgánmi protifašistického hnutia a preto posádka Mokrade zohrala významnú úlohu v rámci príprav Slovenského národného povstania. Už 4. augusta 1944 prišli do Liptovského Hrádku zástupcovia Slovenskej národnej rady : kuriér major Mikuláš Lisický, podplukovník MVDr. Mikuláš Ferjenčík za Vojenské ústredie SNR a poslanec za Komunistickú stranu Slovenska Karol Šmidke na podnet generála Čatloša a v súlade so záujmami Slovenskej národnej rady, odleteli z letiska Mokrad' na lietadle Focke-Wulf Fw 58 do Sovietskeho zväzu aj s takzvaným "Čatlošovým memorandom". Organizátorom celej akcie bol stotník Ján Juraj Staněk. A aj napriek tomu, že veliteľ vzdušných síl zakázal na všetkých letiskách Slovenska akékoľvek lety, tento let bol legálne povolený ako pozorovací.

Začiatkom roku 1944 vznikol Revolučný okresný národný výbor pre Horný Liptov v Liptovskom Hrádku, ktorý sa vytvoril z pracovníkov ilegálneho národného výboru spojením evanjelickej a komunistickej zložky odboja. Pre rozdelenie okresu sa rozhodli ilegálni pracovníci, aby ľahšie zvládli prípravu ozbrojeného povstania. V lete boli na Latiborskej holi v Nízkych Tatrách vysadení prví ruskí partizánski velitelia : major Makarov, Valjanskij a Jegorov. V horách organizujú partizánske oddiely, zhromažďujú vojenský materiál a zásoby, stavajú bunkre.

Dňa 20. augusta 1944 sa na sútoku Bieleho a Čierneho Váhu konala konferencia ilegálnych pracovníkov Horného Liptova, na ktorej boli upresnené inštrukcie k prípravám povstania. Ilegálni pracovníci revolučného okresného národného výboru sa zišli tajne pod zámkou "gulášovej partie" z heslom "Málo masla, drahé vajcia" a preberali pokyny na ozbrojené povstanie, donesené učiteľom Jozefom Podhorányim. Na tejto porade sa rozhodlo aj o vyzbrojovaní partizánov zo

skladov na Mokradi. Okrem zástupcov úradov a tovární tu boli prítomní aj farári, učítelia a 40 delegátov zo 14 obcí.

V priebehu mesiacov máj až august prišlo do Horného Liptova cez Vysoké Tatry množstvo utečencov z Poľska. Medzi nimi bolo najviac Židov, ktorí v týchto oblastiach nachádzali úkryt pred prenasledovaním. Zubný technik Róbert Stein vynaložil veľké úsilie aby týmto utečencom pomohol pri ukrývaní.

Povstanie v Hornom Liptove sa začalo už 28. augusta 1944 udalosťami na letisku Mokrad', keď stotník D. Kunic využil neprítomnosť veliteľa leteckého parku majora Jančeka, verného vládnemu režimu, a prevzal velenie. Po nástupe celej 180-člennej posádky oslobodil dôstojníkov, rotmajstrov a vojakov od podriadenosti prezidentovi Tisovi a vyzval ich do boja proti fašizmu a jeho domácim pomáhačom. Väčšina príslušníkov leteckého parku, civilných zamestnancov a časť tvorníkov Pracovného zboru národnej obrany sa zapojili do povstania. V ten istý deň prišli na letisko kpt. Voljanskij a major Makarov z 2. československej partizánskej brigády Za slobodu Slovanov spolu s členmi Revolučného národného výboru v Liptovskom Hrádku Martinom Nahálkom, Rudolfom Sokolom, Ferdinandom Šoltýsom, spolu s ďalšími piatimi partizánmi. Po vyhlásení povstania 29. augusta 1944 bola letisku Mokrad' pridelená významná úloha - mala sem byť dopravená munícia a materiál pre povstaleckú armádu. Preto bol personál letiska neustále pripravený prijať sovietske dopravné lietadlá, ktoré ale pre nepriaznivé počasie a vyčkávací postoj sovietskeho velenia neprileteli. V prvých dňoch povstania malo letisko k dispozícii dve lietadlá talianskej výroby Savoia Marchetti SM-84 bis, jedno pozorovacie Š-328 a školské lietadlo L-39 a päť lietadiel Heinkel He 72. Nevýhodou však bolo, že lietadlá nemali pilotov ani posádky, ale aj napriek tomu od konca augusta do prvých dní septembra roku 1944 bol denne uskutočňovaný letecký prieskum pohybu nemeckých vojsk na lietadle Š-328, pilotovaným dôstojníkmi leteckého parku.

V rámci prvej mobilizácie nastúpili na Mokrad' záložníci a obranu letiska posilnili dve čaty partizánov z Podbrezovej. Z letiska z Popradu boli sem stiahnuté zbytky 41. letky a technickej letky s dvoma lietadlami Š-328. Toto umožnilo zintenzívniť prieskum nad územím, ktoré obsadil nepriateľ. Nemecké velenie o tejto činnosti vedelo, a preto 31. augusta 1944 bolo letisko napadnuté dvoma náletmi. Dve nemecké lietadlá typu Junkers Ju 87 „Štuka" zaútočili na hangáre. Pri požiari, ktorý nálet spôsobil, boli zničené tri lietadlá odstavené v hangároch, ale straty na životoch neboli. Pri nálete sa povstalecké jednotky v okolí rozprchlí a časť z nich sa ukryla v blízkom Jamníku. Medzi obyvateľmi dediny vznikla panika. Hromadne a rýchlo balili veci do vozov a opúšťali dedinu pred očakávaným bombardovaním. Celý zmätok bol zbytočný, pretože nemecký nálet nebol a ani nemal byť mierený na dedinu a civilné obyvateľstvo. Táto akcia, ako aj rýchly postup nemeckých vojsk, viedli k rozhodnutiu o evakuácii leteckého parku.

Ešte dňa 28. augusta 1944 na príkaz stotníka Šumichrasta vojenské auto previezlo pušky a inú muníciu z letiska do Hotela Gregár v Liptovskom Hrádku ako výzbroj pre miestnych povstalcov. V hoteli boli sústredené všetky zbrane z mesta, ktoré boli neskôr rozdelené. V celom meste boli pozatýkané nespoľahlivé osoby. Pracovníci revolučného okresného národného výboru sa usídlili v budove Hotela Gregár a v mestskom dome, ktoré sa takto stali organizačným centrom povstania v Hornom Liptove. Keď 29. augusta ráno o siedmej hodine prišli do Liptovského Hrádku partizáni z Liptovského Mikuláša, ktorí mali za úlohu hliadkovať na ceste z Liptovského Hrádku do Liptovského Petra, boli veľmi prekvapení, keď namiesto očakávaného odporu sa stretli s vyzbrojenými povstalcami v uliciach. Pod vedením nadporučíka Pavla Cholvadta z Hýb, poručíka Jána Ursínyho z Liptovského Hrádku a poručíka Jána Číža z Hýb sa organizovali v meste povstalecké jednotky. Na druhý deň 30. augusta vychádza Revolučný okresný národný výbor pre Horný Liptov z ilegality. Ešte v ten istý deň prichádza do Liptovského Hrádku výzvedné nemecké auto, ktorého posádku zlikvidovala partizánska hliadka už pri Pálenici na začiatku mesta. Prieskumné lietadlo štartujúce z Mokrade zistilo, že auto bolo len predvojom postupujúcej nemeckej vojenskej kolóny, ktorá sa márnym očakávaním návratu výzvednej skupiny vrátila späť na

Červenú skalú. Jednou z temných stránok povstania v Liptove boli udalosti odohrávané sa v dňoch 1.- 5.septembra 1944. V tomto čase partizáni z Liptovského Jána odvliekli rímskokatolíckeho farára Rudolf Schedu, mlynára Samuela Rotha, pekára Herberta Hillebrandta a prenájomcu kúpeľov Jána Gregušku. Títo boli odvezení do Liptovského Mikuláša, kde boli vypočúvaní a dovezení do Partizánskej Lupče. V Lupčianskej doline ich spolu s ďalšími 29-mi zajatcami popravili 6. septembra. Ich telá previezli 10. decembra do Partizánskej Lupče a 12.decembra pochovali v Liptovskom Jáne.

Pri spomínanom bombardovaní letiska Mokrad bol zničený sklad olejov a plamene z letiska oznamovali obyvateľom hornoliptovských dedín, že hrôzy vojny ani tieto oblasti neminú. Obavy obyvateľstva sa ukázali ako opodstatnené. Nemecké jednotky po prvých bojoch na severovýchode Slovenska, po obsadení Popradu, zaznamenali rýchly postup. Horný Liptov dostala za úlohu spacificovať bojová skupina SS Schäffer, ktorá mala obsadiť Liptovský Mikuláš a Ružomberok a spojiť sa so skupinou plukovníka von Ohlena. Dňa 4. septembra 1944 začali nemecké jednotky postupovať z Popradu na Horný Liptov. Po menších zrážkach s povstaleckými vojakmi pod vedením kapitána J.Vraždu, v priestore Svitú a Batizoviec boli obsadené Svit a Važec. Samotný boj o Važec trval podľa očitých svedkov len pol hodiny. Z bojov od Popradu a Liptovskej Tepličky sa povstalecké oddiely sťahovali úzkokoľajnou železničkou do Liptovského Hrádku, kde sa nanovo formovali do bojových zoskupení pod vedením nadporučíka Pavla Križku a poručíka Jána Ursínyho. Rýchle nemecké jednotky takýmto spôsobom ešte 4.septembra prenikli až za Hybe, kde boli zastavené húževnatou povstaleckou obranou pri Červenom kúte. Na križovatke pri Červenom kúte zaujali obranné postavenie povstalci pod vedením nadporučíka Pavla Križku a poručíka J.Číža a na pomoc im prišli vojaci z Liptovského Mikuláša pod vedením stotníka Mateja Stupku a nadporučíka Jozefa Štefku, ktorí zaujali palebné postavenie pri železničnej trati smerom na Kráľovu Lehotu. Partizánske jednotky obsadili návršie od Kráľovej Lehoty k Liptovskej Porúbke. Pri prvom nemeckom útoku bol stotník Stupka ranený a velenie na jeho úseku prevzal nadporučík Jozef Štefko. Boje na tejto čiare pokračovali až do večerných hodín, keď Nemcom prišla na pomoc motorizovaná jednotka s viac ako 240 vozidlami od Hýb a Východnej. Aj s doplnenými posilami sa obranu pri Červenom kúte, ktorý nazvali "Die Ecke des Todes", nepodarilo preraziť. Obrat nastal až potom, keď nemecké jednotky prešli od Hýb do Liptovskej Kokavy, Dovalova a cez riekú Belú do Liptovského Hrádku. Odtiaľ zaútočili na postavenia povstalcov, ktorí aj napriek tomu, že už v noci dostali rozkaz na ústup do Liptovského Mikuláša, v počte asi 200-300 mužov bránili zaujaté stanoviská ešte aj ráno 5. septembra. Nakoniec ustúpili po ostrých pouličných bojoch v Liptovskom Hrádku cez Liptovskú Porúbku do Malužinej a Vyšnej Boce. Pri prestrelkách v Liptovskom Hrádku padol hrdinsky partizán z Hrboltovej Silvester Nemček, ktorého za jeho húževnatosť nemeckí vojaci pochovali s náležitými vojenskými poctami. Pri ústupe sa povstalci pokúšali nemecké jednotky ostreľovať ešte aj zo Zapača, načo nepriateľ odpovedal mínometnou paľbou. Bojové jednotky operujúce v okolí Liptovského Hrádku sa pri ústupe rozdelili na tri väčšie časti : jedna odišla do Liptovskej Osady k Jegorovovej brigáde, druhá sa pridala k oddielu Vysoké Tatry a tretia ustúpila do Skaličnej doliny pri Liptovskej Porúbke.

V noci zo 4. na 5.septembra 1944 náčelník vojenskej obrannej oblasti v Liptovskom Mikuláši, kapitán generálneho štábu Ján Straka nariadil do rána 5. septembra evakuovať letisko Mokrad a posádku presunúť do obranného úseku Biely Potok v Revúckej doline. Lietadlá v noci odleteli na letisko Tri Duby, mužstvo sa spolu s dobrovoľníkmi - partizánmi z okolitých dedín presunulo do Liptovskej Osady a tesne pred príchodom nemeckého práporu SS Schäffer odišla z Mokrade aj technická čata. Príslušníci leteckého parku, ktorý zanikol, boli zaradení do VI.takti-kej skupiny ako peší prapor označovaný "letecký prapor" a po reorganizácii peší prapor LEV, ktorému velil kapitán Kunic a jeho zástupcom bol kapitán Šumichrast. Po obsadení letiska nemeckými jednotkami v počte 2 tisíc mužov na čele s majorom Schäfferom, bol obranný systém letiska zdokonalený o letecké bunkre po celom obvode objektu a o protitankovú priekopu. Letisko slúžilo ako zásobovacie

stredisko pre lietadlá nemeckej Luftwaffe a v blízkosti jeho objektov bolo začaté s budovaním podzemnej továrne, kde mali byť montované nemecké zameriavacie zariadenia.

Po týchto udalostiach Nemci hladko obsadili Horný Liptov a takmer bez boja sa dostali do Liptovského Mikuláša. Krátko na to 6. septembra obsadili Ružomberok. Revolučný národný výbor pre Horný Liptov svoju činnosť presunul z Liptovského Hrádku do Malužinej a neskôr do Nižnej Boce do hostinca Švihru, skadiaľ organizoval a koordinoval ďalšie akcie. Nemecké jednotky sa usídlili v priestoroch hrádockého kaštieľa, kde sídlil okresný súd a aktívne využívali okresné väzenie na dočasnú internáciu zatýkaných povstalcov a podozrivých osôb. Na výstrahu boli popravení pri Červenom kúte zajatí chlapci, z ktorých najmladší mal 16 rokov. Po 8. septembri 1944 sa front ustálil pri vchode do malužinskej doliny, západne od cesty Kráľova Lehota Brezno. V dňoch 8. - 20. septembra prebiehali v tejto oblasti najťažšie boje. Povstalci sa na tomto úseku hrdinsky bránili. Ako súčasť tejto operácie partizánske jednotky vyhodili do vzduchu časť dreveného mosta z Liptovského Hrádku do Liptovského Mikuláša cez Belú, aby Nemcom znemožnili prísun materiálu a šesťčlenná skupina partizánov vyhodila do vzduchu aj železničný most medzi Kráľovou Lehotou a Liptovským Hrádkom. Nemci svojich padlých pri bojoch v malužinskej doline pochovávali v priestoroch letiska Mokrad' a povstalci boli pochovaní na cintoríne pri Liptovskej Porúbke. Dňa 25. septembra sa v Liptovskej Porúbke zišlo vedenie komunistov pre Horný Liptov a rozhodlo vykonať mobilizáciu zbraneschopných mužov pre partizánske oddiely a armádu. V tomto zmysle boli vydané letáky, ktoré upozorňovali obyvateľov na to, aby Nemcom neodovzdávali zbrane. Bežný život bol skomplikovaný aj tým, že úroda na poliach dozrela a bolo ju treba zozbierať. Obyvateľstvo len ťažko získavalo plody zo svojich polí, ženy a deti sa často skrývali pred náletmi a strelbou vo výmoľoch, spievajúc náboženské piesne. Už 30. septembra dostali povstalci správu, že od Štrby Nemci prisunú pancierový vlak, s pomocou ktorého budú chcieť opraviť zničený železničný most. Obrnený vlak bol 4. októbra pri Kráľovej Lehote zneškodnený a 5. októbra bola rozprášená aj nemecká jednotka, ktorá zničený vlak ochraňovala. Pri akcii bolo zabitých niečo okolo 60 nepriateľských vojakov a ukoristené množstvo munície. Dňa 13. októbra 1944 havarovalo v blízkosti Liptovskej Porúbky na vrchu Slemä ruské dopravné lietadlo a pri havárii zahynulo 13 slovenských a 6 ruských vojakov. O 7 dní boli pochovaní v Nižnej Boci a nad ich hrobom prehovorili generál Rudolf Viest a predstaviteľ odboja v Liptove Adam Benko. V dňoch 15. a 16. októbra sa partizánske jednotky pokúsili Liptovský Hrádok dobyť späť. Po dlhšej prestrelke sa s neúspechom siahli do hôr pri Liptovskej Porúbke. Letisko Mokrad' ako jedno z hlavných stredísk nepriateľa v Hornom Liptove, bolo v októbri roku 1944 niekoľko krát prepadnuté partizánskymi oddielmi. Najväčšou partizánskou akciou bol prepad Mokrade v noci zo 16. na 17. októbra 1944. Nepriaznivé počasie a neočakávaný presun nemeckých jednotiek do Liptovského Hrádku spôsobili zmeny v dôkladne pripravenom pláne akcie. Po delostreleckej príprave 17. októbra v noci, partizáni z oddielu Vysoké Tatry zaútočili na letisko. Pod ochranou delostreleckej paľby sa dostali až k nemeckým bunkrom, z ktorých väčšinu zničili granátmi a prenikli do areálu letiska. Zapálili lietadlá a hangáre a na povozoch roľníkov z Vavrišova odviezli ukoristené zbrane a muníciu na svoju základňu pod Krížnou.

V noci z 21. na 22. októbra 1944 pritiahol do Liptovského Jána silnejší nemecký oddiel, ktorý obsadil dedinu, pričom so sebou priviezol množstvo munície a ťažké zbrane. Do prípravných prác na konečné rozdrvenie povstaleckej obrany v malužinskej doline zapojili aj miestnych furmanov. Na konci dediny zaujali Nemci palebné postavenia a 24. októbra o 4 hodine ráno bolo obyvateľstvo Liptovského Jána prebudené ťažkou delostreleckou paľbou. Začal sa útok na Jánsku dolinu. Druhá nemecká jednotka operovala v priestoroch Kráľovej Lehoty. V priebehu dňa nemecké pozície viackrát ostreľovali povstaleckí stíhací letci štartujúci z letiska Tri Duby. Okolo 2.500 nemeckých vojakov nemohlo odolať slabým povstaleckým jednotkám v počte asi 75 mužov bez ťažkej munície. V predvoji nepriateľských jednotiek išlo 20 miestnych obyvateľov, ktorí boli pod rôznymi vyhrážkami prinútení upravovať cestu cez dolinu pre hladký prechod ťažkých zbraní. Nemecké jednotky 26. októbra definitívne prerazili obranu v Jánskej doline, prešli do Svidovskej doliny a

vedení zradcom Kurtom Spindlerom z Malužinej, ktorý celý plán obchvatu navrhol, od boku zaútočili na Nižnú Bocu a Malužinú. Očití svedkovia zaznamenali, že po príchode nemeckých jednotiek na Nižnú Bocu sa začalo prenasledovanie civilného obyvateľstva. Ráno 27. októbra našli miestne ženy v potoku 5 od zadu zastrelených partizánov a povstaleckých vojakov. (Jeden z nich sa akoby zázrakom vyliečil, lebo guľka strelená do zátylku mu vyletela cez líce) Štábný kapitán Martin Kučera dal po porážke povstalcov rozkaz rozpustiť jednotky a zvyšok vojakov a dôstojníkov prešiel na partizánsky spôsob boja.

Povstanie bolo potlačené. Do Liptovského Hrádku prichádza Gestapo a agenti Ústredne štátnej bezpečnosti. Veľmi smutným dojmom pôsobil pohľad na zajatých povstalcov, ktorých fašisti hnali a zatvárali vo väznici Okresného súdu v Liptovskom Hrádku. Na podnet zamestnancov súdu predsedu Štefana Gálika a úradníkov Martina Kraloviča a Jozefa Fulneka sa zorganizovala zbierka potravín pre zajatcov, ktoré im boli po veľkých prekážkach doručené. Obvodný notár v Liptovskom Hrádku Ján Kyseľ vystavuje legitimácie na cudzie mená, aby chránil členov podzemného hnutia pred nacistickými represáliami. Hrádočania a obyvatelia okolitých obcí zásobujú ťažko skúšané partizánske oddiely v okolitých horách, kde sa podľa odhadov po potlačení povstania zdržiavalo okolo 2500 partizánov. Nemci pri Liptovskej Porúbke 30.októbra zastrelili štyroch evakuantov, chytených s partizánskymi legitimáciami a väčším množstvom peňazí. Proti partizánom vo Važci bol nasadený oddiel 350 mužov jednotiek SS a 500 mužov Wehrmachtu. Hotovosť nemeckých jednotiek bola v Hornom Liptove posilnená 1. novembra 500 mužmi výcvikovej jednotky ubytovaných v Liptovskej Porúbke. V dňoch 3. - 7. novembra nemecká malužinská jednotka podpálila vyše 56 senníkov v porubčanskom katastri pri hľadaní partizánov. V okolí Liptovského Hrádku sa v zimných mesiacoch roku 1944 ukrývali aj niektorí členovia Slovenskej národnej rady J.Letrich, Rebro a Dr.Josko.

V chotároch obcí Liptovská Kokava, Pribylina a Važec pôsobil partizánsky oddiel Vysoké Tatry pod velením kapitána Vasila Achmadulina. Tento oddiel bol súčasťou partizánskej brigády "Za oslobodenie Slovanov" pod vedením podplukovníka Makarova. Dňa 4. novembra 1944 urobili nemecké jednotky umiestnené vo Važci veľký útok na oddiel Vysoké Tatry. Boje trvali 14 dní a padlo v nich okolo 100 nepriateľských vojakov a 5 partizánov. Dvoch partizánov Nemci zajali, vypočúvali potom ich ukrižovali a za živa upálili. Po týchto udalostiach sa činnosť partizánskeho oddielu ešte zintenzívnila aj napriek nepriaznivým podmienkam, v ktorých museli partizáni existovať. V decembri roku 1944 vyhodili medzi Východnou a Liptovským Hrádkom dva vlaky a v januári 1945 jeden vlak.

Ako sa v januári roku 1945 nebezpečne približoval front fašistické represálie sa ešte viac prehlbovali. So strachom pred príchodom Červenej armády Nemci ničili vojenské aj civilné objekty a snažili sa opevniť na strategických miestach. V tomto období sa k Liptovu približovali jednotky sovietskej 18. armády a 1. československého armádneho zboru v Sovietskom Zväze. Nemci preto urýchlene budovali predsunuté obranné body v obciach Pribylina, Vavrišovo, Liptovský Peter a Liptovský Hrádok. O týchto opatreniach sa dozvedeli aj partizánske jednotky, ktoré sa snažili nemeckým úmyslom zabrániť. Už 26. januára 1945 partizánsky oddiel Suvorova a zvláštny oddiel V.P.Jeromova obsadili Pribylinu a Liptovskú Kokavu. Dňa 29. januára obsadili aj Vavrišovo a Liptovský Peter, kde bola získaná mapa nemeckých plánovaných akcií. V spomínaných dňoch partizáni podmínovovali železničnú trať a vyhodili do vzduchu nemecký transpor, ktorý prichádzal z Popradu. Trať bola zničená na sedemdesiatich metroch a na nemeckej strane bolo okolo 40 mŕtvych a 80 ranených. Toto prerušenie spojenia zamedzilo nemeckým vojskám presun strojných zariadení z tovární a vozňov tatarskej elektrickej dráhy do Nemecka. Dňa 29. januára 1945 sa postup oslobodzovacích vojsk pri Važci zastavil. Pre urýchlenie postupu vojsk veliteľ 4. Ukrajinského frontu armádny generál I.J.Petrov nariadil partizánskym jednotkám obsadiť strategické objekty v tyle nepriateľa : Liptovský Hrádok a Liptovský Peter spolu s letiskom na Mokradi. Partizánske jednotky Abuladzeho a Stadnika začali útočiť na Mokrad 28. januára 1945. Nemecké jednotky podpálili letecké hangáre, zničili väčšinu budov a na ústupe podmínovili aj most cez Belú v

Liptovskom Hrádku. Nemecké velenie Mokrade dalo pred ústupom v Jamníku vybuchovať, aby si občania vzali z inventáru letiska, čo potrebujú a na stanovenú hodinu, keď mali objekty vyletieť do vzduchu, bol zákaz vychádzania a na každom dome mali byť pootvárané obloky, aby ich tlaková vlna nerozbila. Spomínaný inventár letiska museli obyvatelia obce po vojne vrátiť. Partizánska skupina v bojoch pri Liptovskom Petre zajala 7 maďarských a dvoch nemeckých vojakov. Dňa 29. januára 1945 bol v prítomnosti veliteľa partizánskej skupiny Timofeja Maximoviča Stadnika zastrelený nemecký major Kurt ?, veliteľ deštručnej jednotky na letisku Mokrad' a jeho telo bolo pochované v blízkom lesíku.

Koncom januára 1945 pritiahol do Liptovského Hrádku zásobovací oddiel maďarského vojska spolu so stádom dobytká, ktorí sa sústredili v priestoroch továrne Tatránka v Liptovskej Porúbke. Zakrátko boli prekvapení partizánskym oddielom, ktorý jednotku rozprášil a 250 kráv a oviec odviezol do hôr. Nemecké velenie začalo ako odpoveď na túto akciu formovať už na druhý deň trestný oddiel, ktorý mal vyhladiť Liptovskú Porúbku a pomste nemal ujsť ani Liptovský Hrádok. Túto akciu prekazil partizánsky oddiel, ktorý ešte v noci z 30. na 31. januára 1945 prepadol nemecké jednotky v Liptovskom Hrádku. Pri ťažkých bojoch bolo zničených niekoľko objektov, medzi ktorým boli aj budovy továrne Tatránka budovy štátnej píly. Boj o Liptovský Hrádok prebiehal v neskorých nočných hodinách. Zdrvujúcu ranu dostali nepriatelia v blízkosti hradu, po ktorom museli ustúpiť. Mesto bolo oslobodené medzi 22. a 23. hodinou, ale na uliciach ešte celú noc pretrvávali prestrelky. Pri oslobodzovaní Liptovského Hrádku v rámci pouličných bojov padlo 6 partizánov, ktorí vlastnými telami chránili most cez Belú, staničnú budovu a poštu, ktoré mali byť ustupujúcou armádou vyhodené do vzduchu. Počet obetí na nemeckej strane sa nepodarilo zistiť, pretože ustupujúce jednotky brali padlých a ranených so sebou.

Dňa 31. januára 1945 sa na území Horného Liptova objavili predné voje jednotiek 1. československého armádneho zboru. Unavení vojaci 1. československého armádneho zboru boli na rozkaz generála Ludvíka Svobodu vystriedaní 1. československou samostatnou brigádou a 3. československou samostatnou brigádou. V spomínaný deň nemecké jednotky definitívne opustili letisko Mokrad' a objekty obsadil 6. prápor majora Františka Moravca z 3. československej samostatnej brigády. Na letisku ostal údajne ukrytý jeden nemecký ostreľovač, ktorý dával nemeckým jednotkám informácie z nepriateľského tyla počas nasledujúcich operácií. V Liptovskom Petre bol dislokovaný 4. prápor československej brigády a až do bojov o Liptovský Mikuláš od februára až do konca marca 1945, bolo v budove evanjelickej ľudovej školy veliteľské stanovisko veliteľa 1. československého armádneho zboru generála Ludvíka Svobodu. Postupujúca armáda už v noci urobila opravné práce na moste cez Belú. Nemecké jednotky sa stiahli na čiaru Nízke Tatry, Iľanovo, Ploštín, Okoličné, Háj, Veterná Poruba, Žiar a Smrečany. Členovia Revolučného Okresného národného výboru pre Horný Liptov sa vracajú do Liptovského Hrádku a začínajú svoju činnosť na oslobodenom území.

Od 1. februára 1945 až do 4. apríla 1945 sa začali úporné boje o Liptovský Mikuláš. Nemecké jednotky sa opevnili na Háji-Nicovom pri Liptovskom Mikuláši, kde nasadili do bojov čerstvé sily 320. horskej divízie SS. Najťažšie boje prebiehali v dňoch 9. - 10. a 11. marca 1945, keď nemecké jednotky začali zo svojich pozícií ustupovať. Liptovský Mikuláš a okolité obce boli oslobodené 4. apríla 1945.

Mgr. Peter Vítek